

І. М. Пальчик,
старший викладач кафедри менеджменту та права,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНА ТА ЕМПІРИЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОЇ ПЕРЕРОБКИ ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Визначено засади моделювання розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах. Розроблено теоретичні положення стратегії розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах.

Defined principles of modeling and efficiency of internal processing of livestock products in agricultural enterprises. Theoretical principles of strategy development and efficiency of internal processing of livestock products in agricultural enterprises.

Ключові слова: *теоретична та емпірична модель, розвиток, ефективність внутрішньогосподарської переробки, тваринницька продукція, аграрні підприємства.*

I. Вступ

Переробка тваринницької продукції в аграрних підприємствах передбачає поєднання виробництва тваринницької продукції, системи закупок сировини, харчової промисловості, торгівлі.

Тому моделювання розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах є похідним від організації виробництва, розміщення продуктивних сил і галузевих ринків продовольства.

Логічна модель розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах відображає технологічні зв'язки галузей тваринництва з підприємствами харчової промисловості та ринком.

II. Постановка завдання

- визначити засади моделювання розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах;

- розробити теоретичні положення стратегії розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах.

III. Результати

Систему утворюють міжгалузеві зв'язки, які об'єктивно існують на всіх рівнях територіального поділу, включно кожне окреме господарство товарного тваринництва. З одного боку, вони кореспондують з переробними підприємствами АПК, а з іншого боку, з оптовим ринком сировини і продовольства. На економіку системи тисне ринок засобів виробництва і інші чинники формування продуктивних сил галузі. Зрештою, економіка сільського господарства залежить від третьої структури, кількісних параметрів фізичного обороту товарів і послуг, які реалізуються і купуються. У схемі об'єктивно присутнє "зачароване" коло системних регіональних зв'язків стосовно виробництва кормів, насіння, племінної худоби тощо [1].

Систему утворюють фактори формування вартості: фізичний, природний і людський капітал території; сукупність просторово об'єднаних галузей виробництва, транспортування, зберігання, переробки та торгівлі тваринницькою продукцією. Економічна система – це сукупність її підсистем і об'єктів [2].

Кожний економічний об'єкт має множину локальних обмежень і можливих результатів функціонування. Але конкурентноздатним може бути той, який забезпечує краще співвідношення між сукупними витратами і надходженнями та забезпечує зростання добробуту та рівня життя населення, яке проживає на даній території [3, 4].

Економіка переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах є функцією навколишнього агроекологічного і економічного середовища, яке утворюється чинниками природнокліматичних (географічних), демографічних і економічних умов господарювання. Для сільськогосподарського менеджменту не лишається іншого вибору, як враховувати ці чинники при вирішенні проблеми сталого регіонального розвитку. Підвладними резервами економіки окремих господарств в умовах чистої (вільної) конкуренції можуть бути лише внутрісистемні резерви, підвищення наукового рівня ведення господарства, удосконалення міжгалузевих пропорцій, зниження сукупної ресурсоемкості виробництва через покращення його структури. Альтернативним є шлях підтримання монополії галузевого міністерства для організованого впливу на навколишнє економічне середовище, зокрема через важелі цінового і фінансового регулювання [5].

Сільське господарство і поєднані з ним галузі агропромислового комплексу затиснуті чинниками агроекологічних обмежень і чинниками ринкового середовища, зокрема антагоністичними ринками продовольства, праці, капіталу, засобів виробництва, генетичного матеріалу. Розподільний механізм фінансової системи замикає коло ознак системи. Система зв'язків призводить до того, що будь-яке удосконалення ланок системи викликає порушення балансу інших. Для того, щоб розв'язати будь-яку проблему економіки регіону звичних несистемних методів вже недостатньо [6].

Відомо, що для переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах можна запропонувати модель п'яти факторів визначення продуктивних сил і погодитись на п'ять джерел формування виробничих фондів:

- фонди земельних ресурсів і природного середовища - ґрунти, їх якість, кліматичні умови, забезпечення вологою;

- фонди трудових ресурсів і демографічної ситуації - робоча сила, здоров'я, навички до праці, рівень підготовки і кваліфікація робітничих кадрів;

- фонди речових (матеріальних) ресурсів - будівлі і споруди, пристрої і обладнання для виробництва і передачі енергії, шляхи сполучення, обладнання і устаткування, машини і транспортні засоби, інструмент і інвентар, робоча і продуктивна худоба тощо;

- фонди не речових (інтелектуальних) ресурсів - селекційні наукові розробки, біотехнології, засоби захисту тварин;

- фонди соціально-економічних ресурсів - соціально-економічний розвиток села і інфраструктури вільного підприємництва.

На цьому рівні галузь тваринництва може поділятися на підгалузі за ознаками окремих технологічних процесів, або напрямку утримання худоби і птиці. Наприклад, в молочному скотарстві виділяють вирощування нетелів, у свинарстві - утримання свиноматок, поросят до 4-х місяців, відгодівельного поголів'я тощо. Вівчарство буває смушкового або вовняного напрямку, виділяють утримання батьківського стада і ягнят до 1 року. У птахівництві є яєчний і бройлерний напрямки, які визначають спрямування галузі, а в кожному з цих напрямків виділяють процеси інкубації, утримання продуктивного стада несучок і батьківського стада тощо. Птахофабрики можуть поділяти виробництво за ознаками технологічних процесів утримання птиці, наприклад, вирощування курчат до 17-тижневого віку.

Моделювання розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах за ознаками технологічного процесу має на меті розробку ефективних форм і методів господарювання, заснованого на поглибленій спеціалізації. Такі моделі несуть позитивістку (пізнавальну) і нормативну функції. Вона використовується для: моделювання господарських формувань, при плануванні їх діяльності, аналізу чинників ефективності використання земельних ресурсів, визначенні результатів господарської діяльності тощо. З огляду на таку прагматику, класифікаційними ознаками можуть бути:

- номенклатура валової і кінцевої продукції галузі (продукти праці);
- особливості технології, засобів виробництва і предметів праці;
- форм господарювання і секторного поділу виробничої сфери.

Продуктовий підхід є найбільш поширеним при аналітичному моделюванні АПК, аналізі виробництва, управлінні. З огляду на багатосекторні моделі важливими є виділення основних, допоміжних і супутніх виробництв, які продукують продукцію проміжного і кінцевого попиту.

Багатовекторний розвиток і розміщення тваринництва передбачає розробку стратегії та визначення пріоритетів.

Метою розробки стратегії розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах є розробка напрямків майбутнього розвитку і структури економіки сільського господарства на середньострокову та віддалену перспективу на відміну від буденної тактики виживання в соціально-демографічному, етнічному, екологічному, економічному і інших відношеннях. На завершальному етапі пропонується програмування ефективного розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах у регіонах. Критерієм оптимальності регіональної системи господарств товарного тваринництва є задоволення ринкового попиту на продукти тваринного походження. Предметом програмування виступають найбільш важливі продукти, а саме:

- молоко і молочні вироби (кефір, творог, вершки, сметана, сир тощо);
- м'ясо всіх видів (яловичина, свинина, баранина, птиця, субпродукти 1 категорії тощо);
- яйця харчові, включно меланж і яєчний порошок;
- жири (масло вершкове, сало, жир столовий, олія рослинна).

Стратегія розвитку і розміщення базується на загальноновизнаному понятті концентрації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва з урахуванням бачення місії регіонів на перспективу.

Метою такої розробки є: 1) видати загальні орієнтири підприємництву в секторах підприємств товарного типу, приватного фермерського і та підсобного господарств населення; 2) забезпечити наукові основи інноваційного розвитку галузей сільськогосподарського виробництва; 3) зафіксувати і локалізувати проблеми соціально-економічного розвитку у регіонах для зміни пріоритетів їх розвитку з допомогою Уряду і державної допомоги; 4) розробити проекти державної інноваційно-інвестиційної аграрної політики.

Альтернативними є географічний і ринковий підходи щодо розвитку тваринництва. Географічні принципи розвитку і розміщення тваринництва тотожні загальнонауковим принципам розміщення сільськогосподарського виробництва.

Первинні елементи системи (господарства) можуть групуватися за ознаками поглибленої спеціалізації і характеризуються набором параметрів, що визначають їх ресурсну і економічну оцінки. Вихідною теоретичною посилкою концепції є системне економічне моделювання, яке включає принципи раціонального природокористування, зокрема: комплексність, ієрархію зв'язків, усунення невпорядкованості, розмаїтості, регіоналізм, резервацію, свідоме регулювання потреб, «заиклення» відходів, що випереджає технологічне удосконалення природокористування, гуманізацію розвитку.

Основними принципами соціально-екологічної концепції розвитку продуктивних сил тваринництва, які визначають найбільш важливі положення і підходи до розробки стратегії і програми розвитку АПК, є:

1) цілісність вивчення тваринницького агропромислового комплексу і природоохоронної діяльності в регіонах України. Об'єктами охорони виступають всі компоненти природного середовища (людина, середовище проживання, баланси продукції, земельних і біологічних ресурсів);

2) принцип екологічно адаптованої інтенсифікації галузей тваринництва в адміністративних сільськогосподарських районів;

3) принцип граничної корисності сільськогосподарських ресурсів, концентрації землеволодіння і користування факторами природного середовища (клімат, волога, ґрунт) у розвитку економіки регіону;

4) принцип комплексності в проектах використання природних ресурсів для удосконалення територіальної організації продуктивних сил галузей і природокористування;

5) програмно-цільовий принцип розвитку і розміщення виробництва сільськогосподарської продукції, прогнозування й організації ефективного управління соціально-економічною і екологічною системами;

6) принцип економії ресурсів і раціонального природокористування на основі широкого розвитку ринкових відносин (повсюдне введення сертифікації виробництва, типізації і спеціалізації виробництва, зокрема, екологічно чистої продукції);

7) принцип балансування попиту та пропозиції на галузевих ринках продовольства з урахуванням трьох факторів (земля, праця, капітал) і трьох складових підприємницького доходу (рента, оплата праці і прибуток).

Головною посилкою концепції є визнання територіальних пріоритетів розселення, трансформації сільського господарства і соціально-економічної сфери, показники якої є індикаторами необхідних управлінських дій.

Моделі розвитку і розміщення галузей сільського господарства в тваринництві поділено на дві групи. До моделей першої групи входять галузі, які тяжіють до ринків збуту продукції (птахівництво і свинарство) і мають опосередкований попит на земельні ресурси, а тому залежать від розвитку комбікормової промисловості і ринку кормів. Вибір галузей, які складають моделі другої групи обумовлюється схемами організації території при меншій залежності від ринку кормів (молочне і м'ясне скотарство, рибництво). Прогноз розвитку галузі за обома напрямками потребує чіткого моніторингу факторів виробництва, а при необхідності - державного регулювання міжгалузевих пропорцій.

Стратегія і тактика розвитку тваринництва повинна будуватися на фундаментальних засадах розвитку племінної справи, селекції і генетики, гібридизації всього поголів'я. Для цього необхідними є нові інформаційні системи і організаційні форми підприємництва, державні і асоціативні селекційні центри, репродуктори, які забезпечать ринок худоби і птиці для масового товарного виробництва м'яса, молока і яєць. Пріоритетним напрямком є розвиток Національного оптового ринку ресурсів і продуктів тваринництва. Він має відігравати роль планового управління ефективним розподілом ресурсів, доступом до ринку і отримання факторних доходів.

Дієвість державних реформ, зокрема в агропромисловому комплексі, залежить від того, як проводяться економічні перетворення і якої системи пріоритетів дотримується виконавча влада. На наш погляд, довгостроковим економічним інтересам України відповідає така система пріоритетів:

- 1) економічне зростання й підвищення рівня життя;
- 2) ефективність виробництва;
- 3) макроекономічна стабілізація;
- 4) інституційні реформи.

Ця система пріоритетів може бути конкретизована наступними тезами.

Економічним інтересам України відповідає такий стан економіки, який забезпечує приріст національного багатства і зростання рівня життя населення через механізм захисту капіталу і доходів, які є і оновлюються в процесі відтворення. При цьому капітал і доходи повинні працювати в інтересах України.

Економіка сільського господарства може реально вийти з кризи лише за умови виділення регіонального територіального комплексу, на якому можна створити умови зростання. Організація оптового ринку сільськогосподарської продукції має бути підпорядкована національним інтересам. Це значить, що квотування ринку, підтримка цін, інтервенція і бюджетні дотації, які де-факто надаються окремим групам господарств в регіонах за рахунок платників податків, повинні працювати не на користь окремих операторів ринку, а на виживання населення в цілому. Аналіз макроекономічної ситуації в галузі і моделей сталого розвитку свідчить про те, що вихід з кризи можна моделювати на принципово нових засадах за участю і під контролем всієї нації. Йдеться про системи стандартизації вартості на основі загального закону про межу доданої вартості на вкладений капітал і земельні ресурси. Земельна рента, яка є її вимірником ефективності системи АПК і сільського господарства, має розподілятися на користь розвитку, накопичення і відновлення продуктивних сил природи і суспільства. Стратегічним резервом фінансових ресурсів для розвитку агропромислового комплексу має стати включення в ринковий оборот кормових ресурсів, молодняку худоби і птиці в діючих сільськогосподарських підприємствах для спрямування доданої вартості на фінансування інвестицій.

IV. Висновки

Перша теза: стабільність розвитку та ефективності внутрішньогосподарської переробки тваринницької продукції в аграрних підприємствах є економічною проблемою економіки підприємств, регіональної і національної економік. Інвестиційно-інноваційний розвиток переробки тваринницької продукції залежить від платоспроможності галузі у системі цін: на ринках продовольства; на ринках засобів виробництва і праці.

Друга теза витікає з першої та стосується мотивації підприємництва. Економічним мотивом галузевого підприємництва у ринкових умовах є прибуток на інвестований капітал. Для економіки важливими вважаються три фактори формування податкового поля бюджету: прибуток, рента й оплата праці. Пріоритетним напрямом економічного розвитку є накопичення доходів рентного походження.

Третя теза: ринок сільськогосподарської праці є фактором формування доходів населення від продажу робочої сили, а в галузевій – це витрати виробництва.

Література

1. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз. – Київ: Оріяни, 2005. – 374 с.
2. Продуктивні сили економічних районів України: методологія і практика / Данилишин Б. М., Чернюк Л.Г., Фашевський М. І., Горська О. В. та інші. – К. : РВПС України НАН України., 2000. – 520 с.

3. Территориальное управление и рынок /Под ред. В. И. Пила. – К., 1992. – 177 с.
4. Геєць В.М., Скрипніченко М.І. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки // Економіка і прогнозування. – 2003. - №1. – С. 34-36.
5. Фінансовий і ціновий механізм АПК в умовах переходу до ринку / Саблук П.Т., Дем'яненко М.Я., Шпичак О.М. та ін. – К., 1993. – 350 с.
6. Лисецкий А.С., Германчук Г.Н., Полищук В.В. Методические рекомендации по планированию и анализу использования финансовых ресурсов агропромышленных предприятий. – К., 1985. – 114 с.